

Cvičení k předmětu BI-ZMA

Tomáš Kalvoda

Matěj Tušek

Katedra aplikované matematiky

Katedra matematiky

FIT ČVUT

FJFI ČVUT

Zimní semestr akademického roku 2013/2014

30. ledna 2014

Obsah Cvičení

Předmluva	iii
1 Rozjezd	1
Sumační zápis, manipulace se sumami, důkaz matematickou indukcí, aritmetická a geometrická posloupnost, Pascalův trojúhelník, kombinační čísla.	
2 Funkce a jejich vlastnosti	7
Funkce, definiční obor, obor hodnot, vzor a obraz množiny, prostá funkce, složená funkce, inverzní funkce, elementární funkce.	
3 Posloupnosti	11
Posloupnosti, limita posloupnosti (definice a výpočet), vybraná posloupnost.	
4 Posloupnosti, pokračování	17
Věta o sevřené posloupnosti, Eulerovo číslo, podílové kritérium.	
5 Číselné řady	22
Opakování příkladů na limity, číselné řady.	
6 Limita funkce	26
Limita funkce; jednostranná limita; existence limity; výpočet limit.	
7 Spojitost a derivace funkce	31
Spojitost funkce; různé případy nespojitosti; derivace; výpočet derivace.	
8 Extrémy reálných funkcí	38
Extrémy reálných funkcí; vyšetřování průběhu reálných funkcí.	
9 L'Hospitalovo pravidlo, Taylorova věta, opakování	44
L'Hospitalovo pravidlo; Taylorova věta a její využití k přibližným výpočtům.	
10 Neurčitý integrál	49
Primitivní funkce, substitute, per partes.	

11 Určitý integrál

56

Riemannův určitý integrál; výpočet obsahů ploch ohraničených křivkami; objem a obsah rotačního tělesa; délka křivky.

Předmluva

Tento dokument slouží jako osnova cvičení k předmětu BI-ZMA. Jeho cílem je pochopení a osvojení si látky probírané na přednáškách. Každá kapitola obsahuje vždy několik typických řešených příkladů na dané téma a další příklady k procvičení či k samostnému počítání.

V případě nejasností týkajících se tohoto textu kontaktuje autora¹. Podrobné informace o předmětu BI-ZMA lze dále nalézt na jeho [EDUXové stránce](#).

---

¹tomas.kalvoda@fit.cvut.cz

Cvičení č. 6

Limita funkce

Limita funkce; jednostranná limita; existence limity; výpočet limit.

Značení

$\lim_{x \rightarrow a} f(x) = c$ ..... limita funkce f v bodě a
 $\lim_{x \rightarrow a+} f(x) = c$ ..... limita funkce f v bodě a zprava
 $\lim_{x \rightarrow a-} f(x) = c$ ..... limita funkce f v bodě a zleva

Na přednášce se limita reálné funkce reálné proměnné definovala následovně: Necht funkce f je definována na okolí bodu $a \in \mathbb{R}$ s možnou výjimkou bodu a samotného a necht $c \in \mathbb{R}$. Řekneme, že f má v bodě a limitu c , pokud pro každé okolí H_c bodu c existuje okolí H_a bodu a tak, že pokud $x \in H_a \setminus \{a\}$ pak $f(x) \in H_c$.

K výpočtu limit máme nyní k dispozici věty o limitách součtu, součinu, podílu, složené funkce a Heineho větu. Dále máme z přednášky odvozené limity

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\ln(1+x)}{x} = 1, \quad \lim_{x \rightarrow 0} \frac{e^x - 1}{x} = 1, \quad \lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin x}{x} = 1.$$

Také již můžeme využívat spojitost exponenciály, logaritmu, sinu, kosinu... Někteří už na přednášce měli, jiní mít teprve budou.

Příklad 6.1: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow -1} \frac{x^3 - 2x - 1}{x^5 - 2x - 1}.$$

Řešení. Jelikož -1 je kořenem polynomu v čitateli i jmenovateli, musíme vytknout výraz $(x+1)$, na tomto místě si připomeňte dělení polynomu polynomem.

$$\lim_{x \rightarrow -1} \frac{x^3 - 2x - 1}{x^5 - 2x - 1} = \lim_{x \rightarrow -1} \frac{(x+1)(x^2 - x - 1)}{(x+1)(x^4 - x^3 + x^2 - x - 1)} = \frac{1}{3}.$$

Příklad 6.2: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{(1+x)(1+2x)(1+3x) - 1}{x}.$$

6.

Příklad 6.3: Pomocí definice vypočtěte limity

$$\lim_{x \rightarrow 0 \pm} \frac{1}{x}.$$

Řešení. Na této limitě znovu demonstrujeme definici. Buď $H_{+\infty}(c) = (c, +\infty)$ zadané okolí $+\infty$, $c > 0$. Položme $\delta = \frac{1}{c}$. Potom pro $x \in H_0^+(\delta) \setminus \{0\} = (0, \delta)$ platí $0 < x < \delta$ a proto $\frac{1}{x} > c$, čili $\frac{1}{x} \in H_{+\infty}(c)$ a

$$\lim_{x \rightarrow 0_+} \frac{1}{x} = +\infty.$$

Podobně lze nalézt druhou limitu,

$$\lim_{x \rightarrow 0_-} \frac{1}{x} = -\infty.$$

Příklad 6.4: Vypočtěte limitu

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{1}{x^2}.$$

$+\infty$.

Příklad 6.5: Vypočtěte limity

$$\lim_{x \rightarrow 1_{\pm}} \frac{x^2 + x - 6}{x^2 - 4x + 3}.$$

Řešení. Po úpravě

$$\frac{x^2 + x - 6}{x^2 - 4x + 3} = \frac{1}{x - 1} \cdot \frac{x^2 + x - 6}{x - 3}$$

ihned uzavíráme

$$\lim_{x \rightarrow 1_{\pm}} \frac{x^2 + x - 6}{x^2 - 4x + 3} = \pm\infty \cdot \frac{1 + 1 - 6}{-2} = \pm\infty.$$

Příklad 6.6: Vypočtěte limity:

$$\lim_{x \rightarrow \pm\infty} e^x.$$

Řešení.

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} e^x = +\infty, \quad \lim_{x \rightarrow -\infty} e^x = 0.$$

Jako argument lze použít známé číselné limity $\lim_{n \rightarrow +\infty} e^n = +\infty$, resp. $\lim_{n \rightarrow +\infty} e^{-n} = 0$, monotonii e^x a Heineho větu. Načrtněte též průběh exponenciály.

Příklad 6.7: Vypočtěte limity:

$$\lim_{x \rightarrow \pm\infty} \frac{\ln(1 + e^x)}{x}.$$

Řešení.

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{\ln(1 + e^x)}{x} = \lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{\ln(e^x \cdot (1 + e^{-x}))}{x} = \lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{x + \ln(1 + e^{-x})}{x} = \lim_{x \rightarrow +\infty} 1 + \frac{1}{x} \ln(1 + e^{-x}) = 1.$$

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} \frac{\ln(1 + e^x)}{x} = 0.$$

Příklad 6.8: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} \frac{\ln(1 + e^x)}{e^x}.$$

Řešení. Pomocí věty o limitě složené funkce

$$\lim_{x \rightarrow -\infty} \frac{\ln(1 + e^x)}{e^x} = \lim_{y \rightarrow 0} \frac{\ln(1 + y)}{y} = 1.$$

Navíc jsme použili znalost jedné z limit uvedené na začátku této kapitoly, teď je vhodný čas tyto limity připomenout, protože budou potřeba dále.

Příklad 6.9: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{e^{3x} - 1}{x}.$$

3.

Příklad 6.10: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{e^{3x} - e^{4x}}{x}.$$

-1.

Příklad 6.11: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin(5x)}{x}.$$

5.

Příklad 6.12: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin(2x)}{\sin(3x)}.$$

$\frac{2}{3}$.

Příklad 6.13: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow 0} \frac{1 - \cos x}{x^2}.$$

$\frac{1}{2}$.

Příklad 6.14: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{\sin x}{x}.$$

Řešení. Zde máme k dispozici větu o limitě sevřené funkce. Jelikož

$$\forall x > 0 : -\frac{1}{x} < \frac{\sin x}{x} < \frac{1}{x}$$

a obě mezní funkce mají stejnou (nulovou) limitu, je nulová i limita hledaná.

Příklad 6.15: Vypočtěte jednostranné limity:

$$\lim_{x \rightarrow 1 \pm} \operatorname{arctg} \frac{1}{1 - x}.$$

Řešení.

$$\lim_{x \rightarrow 1 \pm} \operatorname{arctg} \frac{1}{1 - x} = \mp \frac{\pi}{2}.$$

Pro ilustraci načrtněte graf funkce $\operatorname{arctg} x$.

Domácí cvičení 6.16: Vypočtěte limitu:

$$\lim_{x \rightarrow +\infty} \arcsin \frac{x}{\sqrt{1+x^2}}.$$

$\frac{\pi}{2}$.

Domácí cvičení 6.17: Vypočtěte limity

a) $\lim_{x \rightarrow 2} \frac{x^3 + 2x^2 - 8x}{x^3 - 3x^2 - 4x + 12},$

b) $\lim_{x \rightarrow 2+} \frac{x^2 + 3x - 4}{x^3 - 4x^2 + x + 6},$

c) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{x}{e^x - e^{-x}},$

d) $\lim_{x \rightarrow 1} \frac{e^x - e}{x - 1}.$

a) -3 , b) $-\infty$, c) $\frac{1}{2}$, d) e .

Domácí cvičení 6.18: Vypočtěte limity

a) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\cos(x)}{x} (2 \sin(x) + x),$

b) $\lim_{x \rightarrow \pi/2} \frac{\cos(x)}{x - \frac{\pi}{2}},$

c) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\operatorname{tg}(x)}{\operatorname{tg}(2x)},$

d) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{e^{2x} - 1}{\sin(x)}.$

a) 3 , b) -1 , c) $\frac{1}{2}$, d) 2 .

Domácí cvičení 6.19: Vypočtěte limity

a) $\lim_{x \rightarrow +\infty} \frac{x^4 - 5x}{x^2 - 3x + 1},$

b) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sqrt{1+x^2} - 1}{x}$

c) $\lim_{x \rightarrow +\infty} \left(\frac{x^3}{x^2 + 1} - x \right),$

a) $+\infty$, b) 0 , c) 0 .

Domácí cvičení 6.20: Vypočtěte limity

a) $\lim_{x \rightarrow 0} \left(\frac{1}{\sin(x)} - \frac{1}{\operatorname{tg}(x)} \right),$

b) $\lim_{x \rightarrow \pi/4} \frac{\cos x - \sin x}{\cos(2x)},$

c) $\lim_{x \rightarrow e} \frac{\ln(x) - 1}{x - e},$

d) $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{e^{x^2} - \cos x}{x^2}.$

a) 0, b) $\frac{\sqrt{2}}{2}$, c) $\frac{1}{e}$, d) $\frac{3}{2}$.